

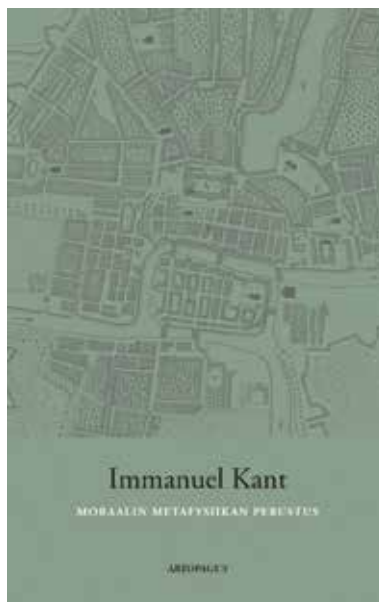
ARI KORHONEN

Kant ja moraalilain käsittämättömyyden puolustus

Immanuel Kant, *Moraalin metafysiikan perustus* (Grundlegung zur Metaphysik der Sitten, 1785). Suom. Markus Nikkarla. Areopagus, Turku 2014. 108 s.

Käännösten arvioinnissa on aina paikallaan puhua käännetyn teoksen ymmärrettävyydestä. Voihan ymmärrettävyyden nimittäin ajatella olevan kääntämisen perustava motivaatio ylipäätään: tekstin kääntäminen toiselle kielelle tuo sen uuden kieli-alueen piiriin ja mahdollistaa keskustelun kohdekielellä. Ihanneta-pauksessa kääntäminen myös lisää ymmärrystä käännetyn tekstin te- moista ylipäätään, ehkä kirjoittajan tuotannosta kokonaisuudessaankin. Usein voi kuitenkin olla aiheellista kysyä, ymmärtääkö teoksen pa- remmin käännettynä, ja toki joskus käy myös niin, että teksti menettää käännettynä ymmärrettävyytensä ko- konaan.

Vastikään suomennettua *Moraalin metafysiikan perustusta* lukiessa tämä pelko osoittautuu turhaksi: myös *Puhtaan järjen kritiikin* parissa ankaran laadukasta suomennostyötä tehnyt Nikkarla on onnistunut kääntäjän tehtävässään niin hyvin, että tällaisen lyhyen käännösesittelyn on aivan turha ryhtyä puimaan käännöksen yksittäisiä ratkaisuja, niiden onnistuneisuutta tai epäonnistuneisuutta. On selvää, että teoksen ydin on todella saatu työstettyä esiin suomen kielellä ja tekstin lukeminen on helppoa.

Perustava käsittämättömyys

Kysymys ymmärrettävyydestä on *Moraalin metafysiikan perustuksen* arvioinnissa kuitenkin paikallaan toisesta, itse teoksen teemaan liit- tyvästä syystä. Kaikkein suorimmin tähän tematiikkaan pääsee kiinni teoksen viimeisissä lauseissa. Niissä Kant tiivistää teoksen alusta lähtien työstämiään muotoilujaan siitä, että ihmisen toiminnan lainomaisuuden pitäisi kriittisen projektin tuloksena ensimmäistä kertaa ilmetä todella *käsittämättömänä*:

”Emme siis tosin käsitä moraalisen imperatiivin käytännöllistä ja ehdo-

tonta välttämättömyyttä, mutta käsitämme kylläkin sen käsittämättö- myyden, ja vain tätä voi kohtuudella odottaa filosofialta, joka pyrkii peri- aatteessa saavuttamaan ihmisjärjen rajat.” (103)

Kant siis lopettaa tiiviin teoksensa sanoihin, jotka ensisilmäykseltä voisi lukea periksiantamisen merkiksi: moraalilain välttämättömyys on jotain niin vaikeata, että ihmisjärki ei pysty sitä tavoittamaan. Sitä hän ei kuitenkaan tarkoita. Kantin äärim- mäisen tiivis ja huolellisesti raken- nettu argumentti nimittäin pyrkii juuri osoittamaan, että valistuksen ja pian myös Ranskan vallankumo- uksen jälkeisessä historiallisessa tilan- teessa kysymys ihmisen toiminnasta johtaa paradoksiin: toisaalta mo- raalilain lainmukaisuudelle ei enää vanhan metafysiikan, kuninkaan ja vanhojen uskonnollisuuden muo- tojen kaaduttua ole mitään maallista takaajaa, mutta toisaalta Kant pitää kiinni siitä, että tämän lain perustan täytyy olla olemassa.

Kant ei päästä nykylukijaansa helpolla. Ensisilmäykseltä ja terveen järjen mukaisesti voisi sanoa, että jos moraalilain lainmukaisuus kerran ei ole käsitettävissä, sen määritelmä jää negatiiviseksi. Kant kuitenkin on toista mieltä. Kantin käsitteistö ja logiikka on seuraava. Vastaavalla ta- valla kuin luonnon kausaliteetti on elottomien olentojen liikkeiden laki

”Moraalilain perustus jää ehdottoman tuntemattomaksi.”

ja luonnonvälttämättömyys tämän kausaliteetin vaikuttavuutta, *tahto* on elävien olentojen ”eräänlainen kausaliteetti”, ja *vapaus* tämän kausaliteetin vaikuttavuutta (87). Vaikka vapautta ei voikaan Kantin korostaman periaatteen mukaan määrittää, se on erityisessä mielessä positiivinen, koska vain sen ansiosta on olemassa tahto, ihmisen positiivinen kyky toimia yleisen säännön mukaan ja vastoin yksittäistä intressiä.

Kantin mukaan tässä käsittämättömyydessä ei siis ole mitään ongelmaa. Miten sitten voi olla mahdollista esittää filosofisesti jokin tosiasia ilman, että se esitetään aistimellisesti? Kantin mielestä asia on selvä, mutta nykylukijan kannalta se on vähintäänkin hankala. Lukijaa saattaa toki perustellusti epäilyttää myös Kantin varmuus, sillä niin usein tämä joutuu kiellon toistamaan. Nyt käännetyn teoksen loppua kohden Kantin retoriikka saattaa alkaa jo huvittaa, kun kielto toistuu jokaisessa kappaleessa: “[...] on kuitenkin täysin mahdotonta ymmärtää [...]” (100), “[...] emme voi määrittää a priori yhtään mitään [...]” (101), “[...] meidän on täysin mahdotonta selittää, miten ja miksi [...]” (101), “[...] ei koskaan voida millään ihmisjärjellä ymmärtää [...]” (101), “[...] työskentely selityksen etsimiseksi on turha [...]” (102), “[...] ei kuitenkaan ole mitään väliä sen käsittämiseksi [...]” (103).

Tunnetulla tavalla Kantin jälkeinen ajattelu puuttui nimenomaan tähän ristiriitaisuuteen, eikä esimerkiksi Hegelin spekulatiivisella ajattelulla olisi mitään vaikeuksia jäsentää tällaista kiellon logiikkaa. Hegelin mielestä negatio nimittäin on ilmiö, joka seuraa äärellisen ymmärryksen suhteesta äärettömään ja joka filosofian on mahdollista ylittää. Voisi kuitenkin väittää, että filosofian ristiriitaisuuden ylittämällä menetetään koko Kantin ajattelun ydin, joka rakentuu yliaistimellisen esittämisen kiellolle. Kantin vastaus tähän asetelmaan onkin toki selvä: inhimillisen toiminnan lainmukaisuus määräytyy kategorisena imperatiivina, jonka mukaan meidän on toimittava *ikään kuin* maksiimimme olisivat luonnonlakeja.

Tätä symbolisen ja analogisen suhteen kautta määrittyvää ratkaisua Kant kehittää pidemmälle *Arvostelukyvyyn kritiikin* toisessa osassa ”praktisen uskon” nimissä. Siinä Kant esittää, että tietyt reflektiivisen arvostelman kohteet ovat aivan erityisellä tavalla moraalilain esityksiä: subjektiiviselta kannalta kauniin ja ylevän edessä koettuja tunteita, objektiiviselta kannalta katsoen taas luonnon kokonaisuuden päämäärää. Muutamaa vuotta aiemmin kirjoitetussa *Moraalin metafysiikan perustuksessa* mitään tällaista mahdollisuutta ei avaudu: moraalilain välttämättömyyden suhteen ei ole

tarjolla mitään sellaista, mitä jokapäiväinen ymmärryksemme vaatii, eli selityksiä ja määrityksiä, vähintäänkin esimerkkejä, tietämistä ja tuttuutta. Moraalilain perustus jää ehdottoman tuntemattomaksi. Kant havainnollistaa tätä hienosti: voin ”kierrellä ympäriinsä intelliibelissä maailmassa”, mutta vaikka minulla olisikin vapaudesta hyvin perusteltu idea, ”se ei ole minulle lainkaan tuttu enkä voi tätä tuttuutta koskaan saavuttaakaan millään luonnollisen järjenkykyä ponnistelulla”. Siksi Kantin mukaan on mahdollista pelkästään osoittaa, että tunnettujen asioiden piiri ”ei sisällä kaikkea vaan että sen ulkopuolella on vielä jotakin; mutta tätä jotakin en sen paremmin tunne” (102). Näin moraalilain perusta ei enää ole Kantille filosofisen selittämisen asia: selittämisen käydessä mahdottomaksi ”jäljelle jää vain *puolustaminen*, toisin sanoen niiden ihmisten vastaväitteiden kumoaminen, jotka luulevat nähneensä syvemmälle olioiden olemukseen ja jotka tämän vuoksi arkailematta julistavat vapauden mahdottomaksi” (99).

Suhde perustaan

Nykylukijan olisi tärkeintä käsittää, miten suhtautua käsittämättömissä olevaan. Tämän takia *Moraalin metafysiikan perustuksen* lukuohjeeksi voisikin ehdottaa, että huomio on

kiinnitettävä nimenomaan filosofisen selvityksen rajaan. Kantin jälkeisen ajattelun suhtautuminen käsittämättömissä olevaan voidaan kuvata viitenä askelena, jotka ovat samalla historiallisia vaiheita Kantin lukemisessa ja nykyisinkin eläviä keskusteluja.

1) Kantin kriittisen projektin jälkeen filosofian voidaan ymmärtää toimivan alueella, jonka piirissä sen on mahdollista käsittää ja esittää asiansa selvästi ja johon käsittämättömissä oleva ei vaikuta. Tämän periaatteen voi ymmärtää yksinkertaisesti siinä samassa mielessä, jossa usein toistellaan Wittgensteinin *Traktatuksen* sanoja: ”Minkä ylipäänsä voi sanoa, sen voi sanoa selvästi, ja mistä ei voi puhua, siitä on vaiettava.”

2) Niin sanotun äärellisen ajattelun jäsenitys ajattelun rajasta on toisenlainen. Erityisesti Heideggerin ja Derridan tuotantojen ympärillä käytävä keskustelu kehittää ristiriidasta filosofisen metodin, jossa Kantin ajattelun ristiriitaisuus viedään loppuun asti Kantiakin johdonmukaisemmin: filosofian raja ei tarkoita ymmärryksen ja tietämisen pysähtymistä vaan tietyt jännitteiset käsitteelliset konstellatiot muuttavat koko ajattelun logiikan.

3) Kantin jälkeisessä ajattelussa kriittinen ja reflektiivinen projekti pyrittiin ylittämään esimerkiksi spekulatiivisuuden ja materiaalisuuden

kautta. Tämä tarkoitti esimerkiksi Hegelille sitä, että filosofia ei saa ottaa Kantin kieltoja, erotteluja, moralisointeja ja kiinteitä kategorisointeja ikään kuin tosissaan, vaan filosofian on voitava esittää myös se historiallinen, looginen tai esteettinen prosessi, joka ne tuottaa.

4) Viimeistään Nietzschellä ja toisaalta Marxilla Kantin äärellinen ajattelu ja moralismi muuttuu todelliseksi filosofian viholliseksi: moraalilain ja inhimillisen autonomian mysteeri, jonka edessä Kant vaatii tuntemaan kunnioitusta, ei ole tästä näkökulmasta katsoen mitään luonnollista vaan rakenteellinen tosiasia, joka vastaa tiettyihin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin intresseihin ja jolla on historiansa.

5) Nykyajattelussa ja erityisesti Freudin ja Lacanin tuotantojen välityksellä Kantin ajattelun äärellisyyden ydin, yliaistimellisen esittämisen kielto, saa uuden merkityksen: inhimillisen toiminnan hallittavissa oleva ja enemmän tai vähemmän miellyttävä konteksti, merkityksellinen maailma, sisältää sietämättömän tekijän, joka on kantilaisittain pakko jättää esittämättä, torjuttava. Tämä välttämättä torjuttava reaalinen on aina ylimääräinen suhteessa symbolis-imaginaarisesti hallittaviin asioihin. Tällöin etiikka määrittänyt suhteeksi reaaliseen, siihen mitä ei voi symbolisella ja imaginaarisella suhteella hallita, siis laajassa mielessä

käsittää. Siksi Kantia on tässä perinteessä verrattu Markiisi de Sadeen: samoin kuin Kant, joka luulee tavoittelevansa yleistä hyvää, myös de Sade, joka lähestyy puhtaan yksityistä nautintoa, käsittää ihmisen toiminnan maksimiksi mielihyvän kiellon.

Kantia voi toki lukea myös oppina, siis ikään kuin välittämättä siitä, että filosofisella selittämällä on rajansa ja että tämä raja vaikuttaa sen keskeisissä käsitteissä, esimerkiksi juuri vapaudessa. Silloin voisi kuitenkin väittää käyvän niin, että näihin käsitteisiin liittyvät kysymykset tulevat ymmärretyiksi tavalla, joka kantaa mukanaan kaikkia länsimaisen historian hirvittävyksiä. Kantin ajankohtaisuus onkin juuri tässä. Aikana jolloin emme enää elä lain alla siinä yksinkertaisessa mielessä, että jokin tekijä pakottaisi noudattamaan ehdotonta lakia, aikana jolloin meillä on aina lupa ja jopa velvollisuus epäillä lain kirjainta, lain noudattaminen ei kerro mitään siitä, mitä meidän todella pitäisi tehdä. Tässä suhteessa Kantin moraalilain käsittämättömyyden puolustus tarkoittaa sitä, että yhteisesti jakamamme elämä on aidosti avoin kysymys. Meidän nykylukijoiden tehtävä on kuitenkin tuplasti vaativampi, sillä meidän on myös onnistuttava välttämään kaikki se teko-pyhyys, joka tällaiseen etiikkaan on tapana liittää.